

Ж.Б. Каратаева^{1*}, А.Е. Ниязова², А. Иргатоглу³

^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан;

³Анкарадағы Хаджы Байрам Вели университеті, Анкара, Түркия

(*Хат-хабарға арналған автор. E-mail: zhuldyz_bektemirova@mail.ru)

¹ORCID 0009-0003-0485-9875

²ORCID 0000-0003-1440-800X

³ORCID 0000-0002-0773-4619

**Оқушылардың бойында мәдениетаралық
дискурсивті құзыреттіліктің маңызды құраушы бөлігі ретінде
эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненттің рөлі**

Мақалада ағылшын тілі сабағында оқушылардың бойында мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілікті дамытуда эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненттердің рөлі және олардың өзара байланысы қарастырылған. Зерттеуде дискурсивті құзыреттіліктің теориялық негіздері және оны дамыту жолдары талданды. Авторлар мақалада мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілігіндегі эмоционалды және құндылыққа негізделген компоненттердің құрылымына және атқаратын қызметтеріне теориялық шолу жасаған. Оның ішінде ерекше аталатын, дискурсивті құзыреттіліктің сипаттамасы және эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненттің функциялары анықталған. Зерттеудің нысаны — шетел тілін оқыту үдерісіндегі мәдениетаралық дискурсивті құзыреттіліктің эмоционалды-құндылыққа негізделген компонентінің рөлі. Зерттеу жұмысының мақсаты — ағылшын тілі сабағында оқушылардың бойында мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілікті дамыту барысында оның құраушы бөліктері ретінде эмоционалды және құндылыққа бағытталған компоненттердің маңыздылығын айқындауға негізделеді. Осы мақсатқа жету үшін келесідей міндеттер қарастырылды: 1. эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненттерге анықтама беру және құрылымын талдау; 2. шет тілдік білім беру үдерісінде оқушылардың тұлғалық дамуына (екінші тілдік санасы қалыптасып жетілген тұлға) ықпал ететін эмоционалды-құндылыққа негізделген компонентінің функцияларын анықтау. Зерттеудің теориялық маңыздылығы — оқушылардың бойында полимәдени тілдік тұлғаны қалыптастыру үшін шетел тілін оқыту үдерісін эмоционалды-құндылыққа негізделген және жеке тұлғаға бағытталған үдеріс ретінде қарастыра отырып, оқушылардың дискурсивті құзыреттіліктерін қалыптастыру. Зерттеудің практикалық құндылығы — ғылыми зерттеу жұмысының нәтижелері жалпы орта білім беретін оқу орындарындағы оқытудың сапасын арттыруға септігін тигізеді, зерттеу жұмысы барысында жасалған тұжырымдар осы мәселенің одан әрі зерттелуіне негіз бола алады. Зерттеуде ғылыми әдебиеттерге талдау, сауалнама, бақылау және эксперименттік әдістер пайдаланылды.

Кілт сөздер: дискурс, мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілік, шетел тілін оқыту, полимәдени тілдік тұлға, екінші тілдік сана, әлемнің тілдік бейнесі, эмоционалды компонент, құндылыққа негізделген компонент.

Kіpіcne

Елімізде шетел тілдерін игеруге деген үлкен сұраныс кейінгі жылдары әлемде болып жатқан әртүрлі интеграциялық үдерістердің дамуы және мемлекетіміздің басқа елдермен халықаралық саяси, мәдени және экономикалық қарым-қатынастарды күшейтуі нәтижесінде орын алды, соның

ықпалынан елімізде жастардың шетел тілдерін меңгеруге құлшынысы артты. Сондай-ақ білім беру мәселесін назарда ұстаған және де дамытуға көп үлес қосқан мемлекет басшысының 2025 жылы 8-қыркүйектегі Қазақстан халқына дәстүрлі жыл сайынғы «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты жолдауы тақырыбы аясында атап өткен білім беру саласындағы өзгерістер, соның ішінде адам капиталын дамытуға қатысты жаңа міндеттерді анықтай отырып, жас мамандарды зерттеу жобаларына тартуды көздейтін AI-Sana бағдарламасын жүзеге асыру, мектеп оқушыларының бойында жасанды интеллектпен жұмыс жасау құзыреттілігін дамыту маңыздылығын ескере отырып, жаңа оқыту бағдарламаларын және оқу материалдарын әзірлеу, білім беру саласындағы мамандардың жаңа оқыту технологияларын меңгеру дағдысын қалыптастыру және басқа да маңызды мәселелерді айрықша атап өтті, яғни алға қойылған тапсырмалардың қатарында оқыту үдерісін сапалы, әрі қарқынды дамыту мәселесі назарға алынды [1]. Туындайтын мәселенің бірі ретінде оқыту сапасын жақсарту үшін, ең бастысы, заман талабына сай жаңа оқыту технологияларын қарқынды дамыту, білім беру үдерісінде оқушылардың еркін дамуы, олардың эмоционалды, рухани, мәдени, тұлғалық қалыптасуы, мәдениетаралық қатысымдық құзыреттілігін дамыту, сөйлеу іскерлігін жетілдіру, яғни олардың дискурсивті, лингвомәдени және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін дамыту, олардың бойында «полимәдени тілдік тұлғаны» және «екінші тілдік сананы» қалыптастыру.

Қазіргі таңда шет тілдік білім берудің басты мақсаты әлемдік полимәдени қоғамдағы екінші тілдік санасы қалыптасқан мәдениетаралық қатысым субъектісін жетілдіру [2; 90]. Бұл үдерістің қарқынды дамуына ықпал етуші сыртқы факторлар ретінде әлемдік жаһандану, әртүрлі мемлекеттер мен ұлттардың өзара экономикалық, саяси және мәдени қарым-қатынас орнату, соған сәйкес қазіргі уақытта қоғамның полимәдени көрініске ие болуына көз жеткізе аламыз, алайда әрбір этникалық топтың өзіндік мәдени құндылықтарын сақтауы басты мәселе болып саналады. Осыған орай шет тілдік білім беру әдістемесінде кейінгі жылдары пайда болған терминнің бірі — «мәдениетаралық тілдік тұлға» ұғымын талдау барысында, отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде келесідей ұғымдармен ұштасады: «мәдениетаралық қатысым субъектісі» (С.С. Құнанбаева) [2; 116], «когнитивті-лингвомәдени жүйесі қалыптасқан екінші тілдік сана» (И.И. Халеева, Н.Д. Гальскова), «полимәдени тілдік тұлға» (Л.П. Халыпина) [3; 91]. Яғни өмір сапасын жақсарту мақсатында әртүрлі мәдени қоғамдастықтармен өзара қарым-қатынас орнату арқылы өзіндік мәдени және тілдік ерекшеліктерді сақтау.

Отандық ғалым С.С. Құнанбаеваның пікірі бойынша, «мәдениетаралық қатысым субъектісі» оқыту үдерісінде когнитивті деңгейде оқушының шетел тілін игеру мақсатында сол тілде сөйлейтін ұлттың мәдениеті арқылы шет тілді игеретін тұлға, яғни оқушыға бағытталған оқыту үдерісінің нәтижесі ретінде екінші тілдік тұлғаның қалыптасуы [2; 90]. Ал ресейлік ғалым, И.И. Халееваның тұжырымына сәйкес, «когнитивті-лингвомәдени жүйесі қалыптасқан екінші тілдік тұлға моделі» деп өз бойында екінші тілдік санасы қалыптасып жетілген адамның мәдениетаралық қарым-қатынас жасау қабілеті ретінде анықталады, яғни басқа сөзбен жеткізгенде сол әлемнің тілдік бейнесін меңгеруден құралады [4; 250]. Сонымен қатар Ю.Н. Карауловтың пікірінше, «полимәдени тұлғаны» қалыптастыру үшін, ең алдымен, шетел тілін жетік меңгеруден бөлек, шет тілдің шекарасынан шығып, оқылатын тілдің пайдаланушылары, яғни нақты тілдік тұлғаның болмысын, белгілі бір ұлттың тұрмыс-тіршілігін, оның тарихын, мәдениетін білу [5; 7]. «Тілдік тұлға» ұғымына анықтама берген ресейлік зерттеушілердің қатарында, Л.П. Халыпина келесідей түсініктеме ұсынды: «тілдік тұлға» деп әртүрлі деңгейде берілген ауызша және жазбаша мәтіндерді қабылдау және түрлендіру қабілеттерінің жиынтығынан құралған тұлға, яғни тілдік құралдар негізінде нақты белгілері арқылы қалыптасып жетілген тұлға [3; 102]. Қазіргі таңда «екінші тілдік тұлға» термині көптеген салаларда (заманауи шет тілі әдістемесі, лингводидактика, психолингвистика, мәдениетаралық қарым-қатынас және т.б. салаларда) терең зерттеліп жатыр. Ғалымдардың түйіскен пікірлерінің бірі ретінде, екінші тілдік тұлғаның қалыптасуы үшін оның тек шетел тілінде вербалды қарым-қатынасқа түсуі ғана емес, сонымен қатар өмірде, іс-тәжірибеде тұлғаның оқылатын тілде қарым-қатынасқа түсетін белгілі бір әлеуметтік топтың өкілі ретіндегі «әлемнің тілдік бейнесін» (дүниетаным) қалыптастырумен де байланысты. Бұл дегеніміз екінші әлеуметтік-мәдени ортаның болуы, екінші лингвомәдени негіздің қалыптасуы, екінші тілдік сананың жетілуі негізінде ғана шет тілдік оқыту үдерісінің сапалы нәтижесі ретінде екінші тілдік тұлғаның қалыптасуы. Жалпылай келгенде, мәдениетаралық қатысым субъектісін қалыптастырудың алғышарты ретінде екінші тілдік (шетел тілі) сананың жаңа когнитивті-лингвомәдени кешені болуы қажет, бұл дегеніміз оқушының жаңа әлем бейнесіне көшуі

(басқа этностың мәдениеті, өркениеті, шығу тарихы, тілдік ерекшеліктері, наным-сенімдері, өмірлік ұстанымдары, ұлттық коды және т. б.).

Мәдениетаралық қатысым ұғымының шығу тарихы ерте кезеңдерден бастау алады. XX ғасырдың II жартысында ғылымға жаңа ұғым болып енген терминнің даму жолында шетелдік және отандық ғалымдардың үлесі көп болды:

1) Ең алғашқы зерттеушілер қатарында, Голландия мемлекетінің ғалымы, Ян ван Эк өзінің ғылыми еңбектерінде «тілдік құзыреттілік» ұғымын кең мағынада зерттеп, келесідей компоненттерін анықтады: 1. лингвистикалық; 2. дискурсивті; 3. лингвомәдени; 4. әлеуметтік-лингвистикалық; 5. стратегиялық [6; 39].

2) Американдық лингвист Л.Ф. Бахман өз зерттеулерінде келесідей жіктемені ұсынды: 1. ұйымдастырушылық, яғни грамматикалық және мәтіндік құзыреттіліктер жиынтығы; 2. прагматикалық, яғни әлеуметтік-лингвистикалық және лингвомәдени құзыреттіліктер жиынтығы [7; 89].

3) Франция мемлекетінің ғалымы С. Савиньон өзінің зерттеу тақырыбына тиек еткен жұмыстарында келесідей зерттеулерімен бөлісті: тілдік құзыреттілік дегеніміз шетел тілінің лексикалық, морфологиялық, фонетикалық ерекшеліктерін түсініп білу және дұрыс пайдалана алу қабілеті деп түсіндірді.

4) Ресейлік ғалым И.Л. Бим өзінің еңбектерінде лингвистикалық және әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттіліктерді мән-мәтінді құрастыра алу және оны түсініп қабылдау, тілдік құралдарды меңгеру қабілеті деп түсінік берді [8; 10].

5) Отандық ғалым С.С. Құнанбаева өзінің ғылыми зерттеулерінде жоғарыда аталған әртүрлі шетелдік және отандық ғалымдардың ой-пікірін ортаға салып, шетел тілін оқыту мақсаттарының әрбір тарихи кезеңде өзгеріп отыруы, оның барлығы тікелей қоғам талабына сәйкес екендігін дәлелдей отырып, XXI ғасырдың басында шетел тілін оқытудың мақсаты және нәтижесі ретінде екінші тілдік тұлға деп анықтап көрсетті [9; 50]. Шет тілдік білім беру әдіснамалық және концептуалдық негізінде көрсетілгендей, соңғы нәтиже болып саналатын-мәдениетаралық қатысым субъектісі, алайда шынайы шет тілдік ортада субъектіні қалыптастыру мүмкін емес, алайда оқушының бойында екінші тілдік сана немесе мәдениет медиаторын қалыптастыруға толық мүмкіндік болады.

Ғалымдардың пікіріне сүйене отырып, мәдениетаралық қатысым субъектісі деп шет тілдік білім берудің теориясы мен практикасындағы әдіснамалық ұстанымдарға, дәлірек айтқанда, когнитивтік, қатысымдық, дискурсивті, әлеуметтік-мәдени, концептуалды, лингвомәдени, жеке тұлғаға бағытталған ұстанымдардың интеграциясына және мәдениетаралық құзыреттіліктердің негізін қалайтын екінші когнитивтік сана ретінде сипатталатын тұлғаны айтуға болады. Яғни XXI ғасырдың заманауи оқу орындарының қызметі мен білім беру мазмұны өзгергені анық. Қазіргі таңда көптеген оқыту-әдістемелік құралдарда кең өріс алып жатқан ұғымдар арасында «компетенттілік», «құзыреттілік» әдістемелік термин сөздер кездесіп жатады. Бұл терминдердің шығу тарихына зер салса, ең алғаш рет «құзыреттілік» терминін Фердинанд Де Соссюр өз еңбектерінде адамның тек тілді үйрету мағынасында ғылыми тұжырымдама жасаған болатын, кейіннен бұл термин тереңірек зерттеліп, жаңаша бір көзқарастар мен пікірлер тудырды. Ф. де Соссюрдың пікірі бойынша, «құзыреттілік дегеніміз тілді игеру барысында қалыптасатын грамматикалық және семантикалық білімдерді игеруде тілдік жүйенің танымдық және интуитивті қабілеттерінің пайда болуы» деп түсінік берді [10; 253]. Осыдан келе, әдістемелік ғылым саласы аясында құзыреттілік деп белгілі бір әрекетті (білім алу) дұрыс, әрі тиімді орындау. Ал «компетенттілік» ұғымына тоқталсақ, француз тілінен аударғанда «заңға сай, компетентті», латын тілінде «сай болу, жарамды», ағылшын тілінде «қабілетті» деген мағынаны берсе, психологиялық сөздіктерде компетенттілік деп тұлғаның қоршаған ортадағы адамдармен тиімді қарым-қатынас жасай алу қабілеті деп анықтама береді. Сонымен құзыреттілік деп оқушының жалпы қабілеті, оның теориялық және практикалық іс-әрекетінің бірлігі болса, ал компетенттілік-білім алу барысында қорытынды нәтиже болатын оқушының компетенттілігін «шәкірттің икемді қабілеттілігі (дайындығы)» деп қарастыратын болса, өмірлік жағдаяттарда оқушының үздіксіз тұлғалық жетілу үдерісі, яғни life long learning, кезінде (шығармашылық қабілет, ұтқыр білім, дағды және іскерліктің қалыптасып жетілу үдерісі), оның алған білім мен ақпаратты қолдана білуі, жаңа ұғымдар мен ақпаратты беру. Осылайша білім беру үдерісінде белгілі бір құзыреттіліктерді игеру барысында оқушылар тек академиялық жетістіктерге жету үшін ғана емес, өмірде шынайы жағдаяттарда әртүрлі мәселелердің шешімін табу барысында игерген білім, білік және дағдыларды тиімді қолдану.

«Дискурс және дискурсивті құзыреттілік» термин сөздері зерттеу жұмысының негізгі ұғымдары болып саналады. XX ғасырдың басында зерттеушілер дискурс ұғымына «өзара байланысқан сөйлемдердің реті» деп анықтама берсе, ал XX ғасырдың соңына қарай ғалымдардың пікірі келесідей болды, дискурс білім беру жүйесіндегі күрделі қатысымдық құбылыс, яғни мәтінді толық түсіну қажеттілігінен туындаған белгілі бір экстралингвистикалық факторлар негізінде мәтін арқылы әлем туралы ілім, ұстанымдар, пікірлер, мақсаттарды және т. б. қабылдауы деп санаған. Қазіргі таңда дискурс ұғымына анықтама берген зерттеушілер қатарында Н.Д. Арутюнов «дискурс деп экстралингвистикалық, әлеуметтік-мәдени, психологиялық, прагматикалық және басқа да аспектілерді қамтитын күрделі мәтін болып табылады» деп атап көрсетті [11; 136]. Тілдің функционалдық бағытын ескере отырып, «сөйлеу әрекеті теориясының» ізбасарлары, Дж. Л. Остин және Дж. Р. Сьёрлдің пікірлеріне сүйене отырып, дискурс іс-әрекетке және нәтижеге бағытталатынын ескере отырып, тілдің тек абстрактілі жүйесі ретінде қарастыруға қатысты теріс пікірін білдірді [12; 2]. Қытай мемлекетінің зерттеушілері Х. Чжон және Дж. Лидің пікірінше, психологиялық призманың жағынан алып қарастырғанда, білім беру және бағыт-бағдар беру контексіндегі дискурс мазмұнының құрылымы және ұсынылуы қарым-қатынас нәтижелеріне, оқушылардың когнитивті қабылдауына, сонымен қатар олардың психологиялық бейімделуіне тікелей әсер етеді [13]. Зерттеуші Е.М. Бастрикованың еңбектерінде «дискурсивті құзыреттілік деп әртүрлі дискурстарды түсіну мүмкіндігі және тілдік конструкторларды пайдалану қабілеті болады, яғни тілдік байланыстарды (шылау, есімдіктер, үстеулер және т. б.) тиімді пайдалану» жатады [14; 348]. Одан бөлек шетелдік зерттеушілердің қатарында Дэвид Нунанның пікіріне сүйенсе, шет тілдік білім беру үдерісінде шынайы өмірден алынған, маңыздылығы жоғары дискурсивті тапсырмаларды орындау негізінде оқушылардың бойында үйлесімді, мағыналы қарым-қатынас орната алу қабілеті қалыптасады. Жеке тұлғаға бағытталған (learner-centered approach) және тапсырмаға негізделген (task-based learning) оқу үдерісінде оқушылардың бойында дискурсивті құзыреттілік қалыптасады, яғни аутенттік тапсырмалар (storytelling, role-plays, debates, problem-solving task және т. б.) қолдану арқылы олардың тұлғалық даму үдерісі қарқынды дамиды [15]. Ал дискурсивті құзыреттіліктің маңызды құраушы бөлігі ретінде эмоционалды-құндылыққа негізделген компонентінің ұғымына тоқталатын болса, алғаш рет өз еңбектерінде тиек еткен ғалымдардың қатарында И.Я. Лернердің және В.В. Краевскийдің енгізген ұғымы ретінде «әлеммен эмоционалды-құндылыққа бағытталған қарым-қатынас» [16; 320], ал В.С. Ледневтің «құндылыққа бағытталған адамның іс-әрекеті» ұғымы [17], А.В. Зеленцованың «тұлғалық тәжірибе» [18], одан бөлек О.М. Хлыстина атап кеткен «құндылыққа негізделген қарым-қатынас» және тағы да басқа пікірлерге ұқсастығы бар түсініктердің бірі эмоционалды-құндылыққа бағытталған компонент [19]. Зерттеушілердің пікіріне сәйкес дискурсивті құзыреттіліктің эмоционалды-құндылыққа негізделген компонентінің қалыптасып дамуы тікелей тұлғаның қоғамдық тәжірибесі мен эмоционалды ауанға байланысты, яғни оқыту үдерісінде оқушының мәдениет арқылы жаңа құндылықтар жүйесін қабылдауы. Философиялық сөздіктерге көз жүгіртсе, құндылық (грекше «аксиос») деп адамның мәдениеттілігінің компоненті ретінде алып қарастырса, белгілі бір құбылыстың жағымды немесе жағымсыз жақтарын білдіретін философиялық, қоғамдық ұғым. Құндылық арқылы адам үшін объектінің қаншалықты маңызды екендігін анықталады. Сонымен құндылық дегеніміз адамның орындауға міндетті ұстанымынан туындайтын қоғамдық идеал болып саналады. Этикалық, эстетикалық, саяси, діни және т.б. негіздері арқылы құндылықтарға тұлғаның немесе қоғамның беретін бағалауы ретінде қарастыратын болса, осы құндылықтар негізінде тұлғаның өмірлік көзқарасының қалыптасуы, оның алға қойған мақсаттарына қол жеткізу үшін ұмтылуы болып анықталады. Е.И. Пассов ұсынған «мәдениеттер диалогы негізінде тұлғалық даму» шет тілдік білім беру концепциясында қарастырылған мәселелердің бірі — мәдени құндылықтардың рөлі [20; 57]. Зерттеушінің номенклатурасында құндылықтардың келесідей жіктелуі ұсынылған: жалпы ұлттық (патриотизм, ұлттық құндылықтар), жалпы тұлғалық (тұлғаның ой және сөз еркіндігі, интернационализм, шындыққа және адам болмысына бағдарланған құндылықтар, ұлтаралық және мәдениетаралық қарым-қатынасқа бағытталған құндылықтар) және құндылық бағдарлары (этикалық, саяси, мәдени, діни көзқарастар негізінде қалыптасатын құндылықтар).

Сонымен қатар құндылықтар қоғамдық-әлеуметтік көрініске ие бола отырып, тұлғаның эмоционалды ауанына да тікелей байланысты. Мәдениетаралық дискурсивті құзыреттіліктің эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненттің екінші субкомпоненті ретінде эмоция және сезімді алып қарастыратын болса, эмоция (латынша «толған») — адамның сыртқы және ішкі қозғаушы күштің әсеріне жауап беруі (реакциясы), қоршаған ортамен қарым-қатынас негізінде пайда болатын көңіл-күй. Ағылшын тілінде білім беру үдерісіндегі эмоция мен сезімнің жіктелуін алып қарастыратын

болса, «зиялы (интеллектуалдық) сезім» ретінде оқушының бойында қалыптасатын жаңа тақырыпты түсініп білуге деген құлшыныс, қызығушылық, күмәндану, қанағаттану. Қарым-қатынасты қажет ету мақсатында туындайтын «қатысымдық сезімге» тұлғаның қоршаған ортамен қарым-қатынас орнатуы, ойларын бөлісуі, эмоционалды байланыс орнатуы, сыйластық, достық қарым-қатынасқа түсу. «Тәжірибелік сезім» дегеніміз оқыту үдерісінде оқушының жетістікке қол жеткізу құлшынысының пайда болуы, интеллектуалдық еңбектен алатын қуаныш сезімі, оқу нәтижесінен рахат алу, жетістікке жету. Алайда бұл сезімнің оң және теріс ықпалы оқушының ынтасына тікелей әсер етеді, яғни бұл дегеніміз білім алушының өздігінен шетел тілін оқуы, басқа елдің мәдениеті, шығу тарихы, тілдік ерекшеліктерін ағылшын және өз ана тілінде қабылдауы. Ал тәжірибелік сезімнің жағымсыз әсері ретінде оқушының бойында жауапкершіліктің аз болуы, өз-өзіне қатты сенуі, қоршаған ортаның қажетсіз болуы (мұғалім және сыныптастар) және т.б. теріс әсерлермен сипаттауға болады. Қоршаған ортаның, табиғаттың, өнердің сұлулығын сезініп қабылдауға көмектесетін оқушының бойындағы «эстетикалық сезімді» атап көрсетуге болады. Осыған байланысты, білім беру үдерісінде оқушының әртүрлі мағлұматтарды (шетелдік мәдениет, тарих, этностық болмыс, салт-дәстүр, діни көзқарастар, өмірлік құндылықтар және т.б. тақырыптарды) қабылдау барысында өз бойында қалыптасқан «зиялы, тәжірибелік, қатысымдық және эстетикалық сезімдер» арқылы шет тілді және оның мәдени ерекшеліктерін қабылдап, өз бойында екінші тілдік сананы қалыптастыра алады, яғни оқушылар мәдениет арқылы тілді қабылдап үйренеді.

Ағылшын тілінде білім беру үдерісінде тіл және мәдениет өзара ажырамас құбылыстар, екеуі де адамның танымдық үдерісінің формасына жатады, себебі оқушы тіл арқылы мәдениетті және мәдениет арқылы тілді қабылдап үйренеді. XX ғасырдың ортасында тіл мен мәдениеттің өзара байланысы жайлы көптеген мәліметтер берген Эдвард Сепир және Бенжамин Ли Уорфтың ұсынған гипотезасына сәйкес, тіл арқылы адам әлем бейнесін көре алады және де қоршаған ортаны да тіл көмегімен қабылдайды [21; 298]. Бұл тұрғыда оқушы шетел тілін және шетел мәдениетін өз ана тілі негізінде салыстырмалы-салғастырмалы талдау арқылы жаңа мәдени құндылықтарды, өзге менталитеттің ерекшеліктерін, яғни салт-дәстүр, әдет-ғұрып, наным-сенім, өмір салтының ерекшеліктері және т.б. болып анықталады. Нақты атап айтқанда, шет тілдік білім беру үдерісінде өзге елдің ұлттық болмысын, тілдік ерекшеліктерін танып білуі арқылы оқушының білім және тәрбие алуы, тұлғалық және мәдени дамуы, қоғамдық бейімделуі, өзін-өзі дамытуы, патриоттық және ұлттық сана-сезімнің артуы болып саналады.

Зерттеу жұмысының мақсаты оқушылардың бойында мәдениетаралық дискурсивті құзыреттіліктің маңызды құраушы элементі ретінде эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненттің ролін анықтау. Ол үшін зерттеуде келесідей міндеттер орындалды, атап айтқанда:

1. «мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілік» және «эмоционалды-құндылыққа бағытталған компонент» ұғымдарының мазмұны сипатталды;

2. ағылшын тілінде білім беру үдерісінде оқушылардың дискурсивті құзыреттілікті игерудегі эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненттің маңыздылығы анықталды.

Әдістер мен материалдар

Зерттеу әдістері: зерттеудің теориялық бөлімінде отандық және шетелдік ғылымдағы «дискурсивті құзыреттіліктің эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненті» ұғымына ғылыми талдау жасалынды; зерттеудің эмпирикалық бөлімінде Е.И. Пассовтың ұсынған «мәдениеттер диалогы негізінде тұлғалық даму» номенклатурасында көрсетілген құндылықтардың жіктелуіне сәйкес оқушыларға берілген сауалнама әдісінің көмегімен орындалды.

Зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттерін орындау барысында келесідей әдістер қолданылды: теориялық талдау, математикалық статистика, ақпараттық графика және кесте түрінде ұсынылуы.

Қатысушылар: зерттеу жұмысымызда Астана қаласындағы жалпы орта білім беретін мектептің оқушылары алынды. Жас ерекшеліктерін және оқу қабілеттерін ескере отырып, зерттеуге 9-қазақ сынып оқушылары қатысты.

Тұлғалық қалыптасудың маңызды кезеңі ретінде, өзін-өзі тану және дүниетанымының қалыптасу негізінде, құндылыққа бағытталған бағдарларының қалыптасу кезеңі ретінде оқушының мектеп жасын атап көрсетуге болады. Осы кезеңде жеке тұлғаның рухани дамуы және полимәдени тұлғаның қалыптасып жетілу үдерісі қарқынды түрде жүреді.

Аталмыш мәселелерді зерттеу бойынша Е.И. Пассовтың «мәдениеттер диалогындағы тұлғалық даму» концепциясында ұсынылған орта буын оқушыларының шет тілдік мәдениетті игеру үдерісіндегі білім берудің мақсаты мен міндеттерінің номенклатурасы ұсынылады (1-кесте) [20; 57].

Білім берудің құндылықтар	Білім беру міндеттері
Жалпы ұлттық құндылықтар	Отанға деген махаббат сезімінен туындаған патриотизм сезімін тәрбиелеу, мемлекеттің даму үшін өз үлесін қосу мақсатында азаматтың белсенді қатысуы, азаматтық борышын өтеуі, рухани бай және тәрбиелі қоғамды қалыптастыруға белсене ат салысу
Жалпы тұлғалық құндылықтар	Тұлғаның сыни ойлау және рефлексияны қалыптастырудың қажеттіліктері мен қабілеттері, шындыққа жету қажеттілігін дамыту
Өмірлік құндылықтар	Гуманитарлық дүниетанымның қалыптасуы, қоғамдағы мәселелерді шешу қажеттілігін қалыптастыру (соның ішінде, қоршаған ортаны қорғау мәселесі, әлеуметтік маңызы зор мәселелер және т.б.)
Әлемдік мәдени құндылықтар	Оқушылардың бойында интернационализмді қалыптастыру (яғни, ұлтшылдық пен шовинизм көзқарастарынан алшақ ұстау), дүниежүзі тарихына ортақтастық сезімін тәрбиелеу (оның ішінде, әдебиет, ғылым және өнер туындыларына деген сыйластығын, сонымен қатар әлемдік мәдениетке құлшынысын арттыру)
Тұлғаның құқықтары мен еркіндігі	Қоғамдық таңдаудың қажеттіліктері мен қабілеттерін қалыптастыру, құқықтық тәрбие беру, ар-ұят, намыс және қоршаған ортаға сыйластық қарым-қатынасын қалыптастыру және дамыту
Қарым-қатынас және ынтымақтастық (ұлтаралық, мәдениетаралық)	Қоғамдық және гуманитарлық мәселелерді қарастырып шешуде жеке тұлғалардың ой-пікірін түсіну және сыйластық танытудың қажеттілігі мен қабілеттерін қалыптастыру, әртүрлі көзқарастарды ескере отырып, шешімге келу және қарым-қатынас орната білу

Тұлғаға бағытталған (student-centered approach) парадигмасы тұрғысынан алып қарастырғанда, білім берудің негізгі құндылығы ретінде оқыту үдерісіндегі белсенді болып, терең ой түзіп, өз көзқарасын білдіре алатын оқушыны айта аламыз. Оқушылардың эмоционалды-физикалық тұрғыда өз бойында жоспарлау, жобалау және зерттеу күзиреттіліктерін дамыту негізінде оқыту үдерісі жағымды эмоцияларға толы процеске айналады, басқа сөзбен жеткізгенде, тұлғаға бағытталған оқыту үдерісінің нәтижесі ретінде эмоционалды қалыптасып жетілген және жеке тұлғалық құндылықтарды қалыптастырып жетілдірген, екінші тілдік санасы қалыптасқан мәдениетаралық қатысым субъектісі болып саналады. Жоғарыда көрсетілген Е.И. Пассовтың «мәдениеттер диалогындағы тұлғалық даму» концепциясының мазмұнына сәйкес 9-сынып оқушыларына әртүрлі дидактикалық тапсырмалар (соның ішінде аутенттік мәтіндермен жұмыс жасау, дәлірек айтқанда «миға шабуыл» (brainstorming activity), талқылау (discussion), суреттер бойынша әңгіме құрастыру, мәтінді жалғастыру, «білемін-білгім келеді-танып түсінемін» және т.б.) ұсынылды, берілген тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың мәтінді танып-түсіну және қорытындылаудың нәтижесіне салыстырмалы-салғастырмалы талдау әдісі қолданылды.

Нәтижелер және оларды талдау

Зерттеу жұмысы аясында оқушының бойында дискурсивті құзыреттілікті дамыту мақсатында ағылшын тілі пәні арқылы оның эмоционалды-құндылыққа бағытталған компоненттерін жетілдіру мәселесі қарастырылды, себебі шет тілдік білім беру үдерісінде тіл арқылы мәдениетті және мәдениет арқылы тілді үйрену барысында оқушылардың бойында мәдениет медиаторын немесе мәдениет ретрансляторын қалыптастыру, ал осы нәтижеге қол жеткізу үшін оқушының шет тілге және шетел мәдениетіне деген эмоционалды-құндылыққа негізделген қарым-қатынасы арқылы жүретін үдеріс болып саналады. Яғни оқушының өзге мәдениет пен шет тілдің ментальды кеңістігіне енуіне және шетел тілін жетік меңгеруіне оң ықпалын береді.

1-сурет. Мәдениет және тілдің өзара байланысы

Жоғарыда ұсынылған зерттеуші Е.И. Пассовтың «мәдениеттер диалогындағы тұлғалық даму» концепциясының мазмұнына сәйкес шет тілдік білім беру үдерісін лингвомәдени бағытта алып қарастыру арқылы, шет тілдік білім берудің өзара байланысқан аспектілердің маңыздылығын ескере отырып, жеке талдау жасалынды.

1. Танымдық аспектісі (мәдени мазмұны) — мәдениеттану тұрғысынан алып қарағанда оқушының ақпаратты меңгеруі;

2. Дамытушылық аспектісі (психологиялық мазмұны) — оқушының психикалық күйі және қабілеттері;

3. Тәрбиелік аспектісі (педагогикалық мазмұны) — оқушының этикалық, моральдық ұстанымдары;

4. Оқу аспектісі (қоғамдық мазмұны) — оқушының қоғамдық тәжірибені жинақтауы.

Шет тілін және шетел мәдениетін игеруде танымдық аспектінің (лингвомәдени мазмұны) алатын орны маңызды, жалпы шет тілдік білім беру үдерісін алып қарастырғанда: танымдық, дамытушылық, тәрбиелік және оқу аспектілері өзара тығыз байланысқан, ажырамас және білім беру үдерісінде өзара ұштасып, бір-бірін толықтыратын аспектілер жиынтығы. Алайда танымдық аспектінің маңыздылығы және құндылығы ерекше маңызды болып саналады, себебі мәдениетаралық қатысымдық үдерісте диалогке қатысушылардың ұлттық, мәдени, тілдік ерекшеліктерін жетік меңгеруі, бір-бірінің ұлттық менталитетін түсініп қабылдауы көп жағдайда қиындықтар тудырады. Бұл мәселенің шешімін табу үшін, тұлғаның бойында «мәдениеттің моделін» (мәдениет медиаторы) қалыптастыру қажеттілігі туындайды. Ал мәдениет медиаторын (немесе мәдениет ретрансляторы) қалыптастыру үшін, ең алдымен, оқушының ұлттық ментальды кеңістікке енуі, мәдени изоляционизмнің ықпалынан ажырауы, ұлтшылдық пен национализмге жол бермеуіне ықпал ету және санасында қалыптасқан ұлттық құндылықтар мен мәдени ерекшеліктерді ары қарай дамытып, жаңа игерілген мәдениеттің негізінде оқушының рухани жетілуі. Ал оқушының басқа ұлттың мәдениетін, ұлттық құндылықтарын қабылдауы үш деңгейден өтуі арқылы жүзеге асады: а) басқа ұлттың құндылықтарын қабылдау; ә) басқа ұлттың құндылықтарын қоғамдық деңгейде маңыздылығын қабылдау; б) басқа ұлттың құндылықтарын тұлғалық деңгейде маңыздылығын қабылдау арқылы жүзеге асады. Бұл жағдайда, әрбір тұлғаның шетел тілі және шетел мәдениетін қабылдау деңгейі әртүрлі болуы мүмкін. Мысал ретінде, өзге ұлттың тілі мен мәдениетіне деген оқушының эмоционалды қарым-қатынасы келесідей болуы мүмкін: сақ қарауы, түсіністік танытуы, бейтарап болуы, қызығушылық танытуы, әртүрлі эмоционалды күйлерді кешуі, шетел тілін игеруге деген құлшынысының пайда болуы және т.б. Ал, оқушының жеке құндылықтарына негізделген қарым-қатынасы келесідей болуы мүмкін: ілтипат және түсіністік танытуы, толеранттылық, сыйластық немесе қарсыластық білдіруі.

Негізгі орта білім беру және жалпы орта білім беру деңгейлерінде дискурсивті құзыреттілікті дамыту құралдарының арасында ең тиімді, әрі заманауи құралдардың қатарына оқытудың интерактивті әдістері жатады. Олардың қатарында, топтық пікірталас, дискурсивті маркерлермен жұмыс жасау, жобалау технологиясы, миға шабуыл, пікірталас. Басқаша айтқанда, жоғарыда көрсетілген интерактивті оқыту әдістері арқылы біз оқушылардың шетел тілінде тек сөйлеу іскерлігін дамытып қана қоймай, сонымен қатар оқушының когнитивті деңгейде шетел тілін қабылдауына қол жеткізе аламыз. Ағылшын тілін оқыту үдерісінде жоғарыда аталған заманауи интерактивті әдістер арқылы біз оқушылардың бойында мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілікті дамытып, эмоционалды тұрғыда қалыптасып жетілген және өз тұлғалық құндылықтарын білетін индивид қалыптастыра аламыз. Сабақтарды өткізу барысында оқушылардың дискурсивті құзыреттілігін дамытып, қалыптастыру үдерісінде қолданылатын жұмыс түрлері ретінде жұптық және топтық жұмыстар іске асырылды.

Тәжірибелік жұмыс барысында ағылшын тіліндегі мәтіндер тікелей эмоционалды-құндылыққа негізделген мазмұнға сәйкес іріктеліп алынды, яғни, қоғамның басты құндылықтары көрініс табатын мәтіндер (тұлға, тұлғалық даму, өмір, бақыт, қоғам және т.б.) және әртүрлі этностардың өмір-салты, наным-сенімдері, мәдениеті мен өркениеті, шығу тарихы және ұлттық болмысы көрініс табатын мәтіндер іріктеліп алынды.

Ағылшын тілін оқыту үдерісінде аутенттік мәтінді таңдау барысында, оның эмоционалды құндылыққа негізделген мазмұны болуы тиіс. Оның ішінде: негізгі құндылықтардың көрініс табуы (өмір, бақыт, махаббат, достық, сатқындық, қоғам, табиғат), оқушының қоршаған ортаға көзқарасын қалыптастыратын түсініктің болуы (personal growth model), жас ерекшелік және лингвопсихологиялық ерекшеліктерді ескеруі, қоғамдық-мәдени мазмұнның қамтылуы және т. б.

Берілген мәтіндермен жұмыс жасау барысында бірнеше кезеңдерге бөліп қарастырдық, солардың ішінде:

- 1) мәтінге дейінгі кезең (pre-reading stage), яғни мотивация және бағыт-бағдар беретін кезең;
- 2) мәтінмен жұмыс жасау кезеңі (while-reading stage), яғни түсініп қабылдау кезеңі;
- 3) мәтінді оқып болғаннан кейінгі кезең (post-reading stage), рефлексия кезеңі.

2-кестеде мәтінмен жұмыс жасау барысында орындалатын жаттығулар мен тапсырмалар топтамасы, сонымен қатар әрбір кезеңнің ерекшеліктері мен артықшылықтары көрсетілді.

2 - к е с т е

№	Мәтінмен жұмыс кезеңдері	Кезеңнің ерекшеліктері мен артықшылықтары	Кезеңде орындалатын жаттығулар мен тапсырмалар
1	Мәтінге дейінгі кезең (мотивация және бағыт-бағдар беретін кезең) Pre-reading stage	Оқушылардың білім, білік және дағдыларын (knowledge, skills and abilities) жаңарту кезеңі; олардың танымдық іс-әрекетін және эмоционалды ауанын іске қосу кезеңі; мәтінмен жұмыс жасауға дейінгі оқушының оң, жағымды эмоционалды күйін анықтау; шет тілдік қарым-қатынас тосқауылдарын (cultural and language barriers) жою; оқушының қоршаған ортамен (peer work, team work) қарым-қатынасын іске қосу; мәтіннің мазмұнына қызықтыру және оқыту мақсатын айқындау. Бұл кезеңде «дұрыс» немесе «бұрыс» жауаптар болмайды	Көрнекілік құралдарын тиімді, әрі ұтқыр пайдалану; brain-storming activity, тура және ауыспалы сұрақтар, «білемін-білгім келеді-танып түсінемін» жаттығуы (алғашқы екі сауалға жауап беру), суретті сипаттау, өз жеке пікіріңді айту. Жаттығулар топтық, жұптық және жеке жұмыстар форматында өткізіледі
2	Мәтінмен жұмыс жасау кезеңі (түсініп қабылдау кезеңі) While-reading stage	Эмоционалды-құндылыққа негізделген мазмұны қамтылған аутенттік мәтінмен жұмыс барысында оқушының жүйелі, мақсатты тапсырманы орындау кезеңі. Бұл кезеңде оқушылар мәтінді оқу барысында: жаңа ақпаратты қабылдау арқылы өз білімін жетілдіреді; автордың эмоционалды-құндылыққа негізделген қарым-қатынасын анықтап білуді үйренеді; қатысымдық-танымдық қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қажет деңгейде кеңейтеді; әртүрлі этностардың мәдени, тарихи, қоғамдық ерекшеліктерін анықтап, өзінің туған мәдениетімен салыстырып қарастырады	Аудио-визуалды құралдарды қолдану, мәтін (аутенттік немесе бейімделген), оның ішінде, газет журналдардан алынған мақалалар, әдеби шығармалар, әндер, радио бағдарламалардан алынған үзінділер, хаттар, қысқартылған әңгімелер жатады. Бұл кезеңде «білемін-білгім келеді-танып түсінемін» жаттығуы (алғашқы екі сауалға жауап беру), салыстырмалы диаграмма, сюжеттік пирамида (introduction, main part and conclusion) құрастыру, фишбоун ойыны (кестені толтыру) жаттығулар ұсынылады. Жаттығулар топтық, жұптық форматта беріледі
3	Мәтінді оқып болғаннан кейінгі кезең (рефлексия) Post-reading stage	Бұл кезеңде өзара байланысқан тапсырмалар топтамасын ұсыну арқылы оқушылардың сыни ойлау, эмоционалды және құндылыққа негізделген қарым-қатынасы қалыптастырылады. Оқушылардың өз жеке ой-пікірін ауызша немесе жазбаша түрде жеткізу, қарсылығын немесе қолдауын айтып үйренеді, себеп-салдар құрылымын пайдаланып, қорытындыға келеді	Синквейн, кластер, рөлдік ойын, жобалау жұмысы (project work), эссе, хат жазу, өлең шығару және т. б. интерактивті тапсырмаларды орындау арқылы балалардың сыни талдау, қорытындау және басқа да дағдыларды қалыптастырады. Жаттығулар топтық, жұптық және жеке жұмыс форматтарында беріледі

Аутенттік мәтінді таңдау барысында ескеретін мәселенің бірі оқушының жас ерекшелік және лингвopsихологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, тұлғаның полимәдени даму деңгейін, сонымен қатар қатысымдық-танымдық қажеттіліктерді толық қанағаттандыратын мәтіннің мазмұнына сәйкес

болуы және оқушының жеке қызығушылығын арттыратын ерекшеліктерге ие болуы қажет, осы аталған критерияларды бір сөзбен жеткізгенде, мәтіннің эмоционалды құндылыққа негізделген компонентінің көрсеткіші болуы тиіс.

Зерттеу жұмысының тақырыбы аясында 9-сынып оқушыларына сабақты өткізу барысында Excel for Kazakhstan grade 9, Student's book оқулығында берілген шетел тілі және шетелдік дәстүрлер тақырыбы аясында бірнеше аутенттік мәтіндермен жұмыс жасау барысында оқушылардың бойында дискурсивті құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында эмоционалды-құндылыққа негізделген компоненттерінің рөлі айқындалды [22]. Тақырып аясында, видео шолу (video lesson) қамтылды. Мысал ретінде 3-кестеде көрсетілген festival blogs (sand sculpturing and Roswell UFO festivals, winter carnival and Nauryz) ұсынылды.

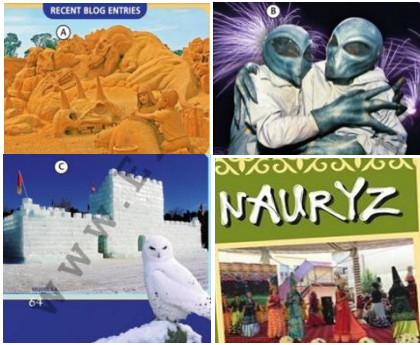
Сабақтың мақсаты — оқу дағдысын жетілдіру (reading in details) және басқа ұлттардың дәстүрлерін қабылдау және түсіну. Міндеттерге оқушылардың әртүрлі дәстүрлерді анықтап және салыстырып үйренуі, сонымен қатар шетел тілі мен дәстүрінің маңыздылығына қатысты өз ой-пікірін білдіру және өз ұлтының дәстүрімен салыстыра отырып, ерекшеліктерін айқындауы.

Әдебиеттерді талдай отырып, оқушылардың бойында мәдениетаралық дискурсивті құзыреттіліктің маңызды құраушы бөлігі ретінде эмоционалды құндылыққа негізделген компонентінің рөлін анықтау үшін Е.И.Пассовтың ұсынған «мәдениеттер диалогы негізінде тұлғалық даму» номенклатурасында көрсетілген құндылықтардың жіктемесіне сәйкес аутенттік мәтіндермен жұмыс жасау барысында (pre-reading, while-reading, post-reading stages) интерактивті тапсырмалар мен жаттығулар топтамасы қолданылды.

Тәжірибелік оқытуды өткізу барысында оқушыларға сауалнама, ағымдық деңгейді анықтау тесті, жаттығулар мен тапсырмалар топтамасы ұсынылды, тәжірибелік жұмыстың нәтижесі талданды.

Тәжірибелік жұмыс барысында Астана қаласындағы жалпы орта білім беретін мектептің оқушылары қатысты (3-кесте).

3 - кесте

Модуль 6	Мәтін 1	Мәтіндегі эмоционалды құндылыққа негізделген компоненттердің қамтылуы	Мәтінмен жұмыс жасаудың 3 басты кезеңдері және қамтылатын жаттығулар
Traditions and language	Festival's blog	1) шет тілдік өркениеттің ерекшеліктерінің көрініс табуы; 2) оқушылардың жас ерекшелік және лингвопсихологиялық ерекшеліктері ескерілуі; 3) білім беру мазмұнында әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерінің ескерілуі; 4) оқушының интеллектуалдық дамуы және эмоционалды -құндылыққа бағытталған дискурсивті құзыреттілігінің қалыптасуы	1. <i>Pre-reading stage</i>: кіріспе бөлім lead-in немесе warm-up activity жаттығуынан басталуы, елімізде аталып өтетін қандай ұлттық мерекелер бар және олардың маңыздылығы аталып, көрнекілік құралдардың көмегімен көрсетіледі (суреттер, ppt форматта презентация немесе видео) 2. <i>While-reading stage</i>: негізгі бөлімде мәтінмен жұмыс барысында оқушылар жаңа сөздерді, негізгі ойды анықтап, маңызды ақпаратты іріктеп үйренеді және өзінің ой-пікірін білдіру арқылы, қорытынды тұжырымға келеді. Бұл бөлімде оқушылармен талдау барысында (discussion) сюжеттік пирамида құрып, ақпараттың құндылығын анықтауға жол береді

Модуль 6	Мәтін 1	Мәтіндегі эмоционалды құндылыққа негізделген компоненттердің қамтылуы	Мәтінмен жұмыс жасаудың 3 басты кезеңдері және қамтылатын жаттығулар
			«Білемін-білгім келеді-танып түсінемін» кестесін толтыру арқылы оқушылар өз ойын жеткізіп үйренеді. 3. Post-reading stage: қорытынды бөлімде берілген ақпаратты игеру мақсатында оқушыларға өздік жұмыс ретінде топтық, жұптық форматта интерактивті тапсырмалар ұсынылады (жобалау технологиясы, диалог құру, эссе жазу, видео түсіру ұсынылады)

Зерттеу жұмысы барысында анықталғандай, аутенттік мәтіндермен жұмыс жасау кезінде A2+ (игеріле қалыптасқан игерім) орта деңгейіндегі оқушылардың қатысымдық және дискурсивтік құзыреттіліктерінің даму көрсеткіші артты. Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, қатысушылардың 83 %-ы интерактивті тапсырмаларды орындау кезінде жақсы көрсеткіштерге жетті. Атап айтқанда, оқушылардың қызығушылығын және ішкі мотивациясын оятқан тапсырмалардың ішінде: миға шабуыл (brainstorming activity), сюжеттік пирамида, фишбоул ойыны (fishbowl activity) және жобалау жұмысын атап көрсетуге болады. Аналитикалық талдау жұмысы барысында, қатысымдық және интерактивті ұстанымдарға негізделген сабақты өткізудің арқасында оқушылардың дискурсивті құзыреттілігі дамып, олардың эмоционалды жай-күйі тұрақталды.

Аутенттік мәтіндермен жұмыс жасау барысында 9-сынып оқушылары арасында екі топта қолданылған brainstorming activity интерактивті тапсырмасын орындау және мәліметтерді игерудің нәтижесі алынды: қатысушылар санының 72 %-ы мәтіндермен жұмыс жасау кезінде өз ойын білдіре отырып, алынған ақпаратты үйлесімді (coherence and cohesion), әрі нақты жүйеге келтіріп, мәтіннің идеясын өзінің жеке фондық білімі (background knowledge) негізінде жеткізе алды. Алайда қалған қатысушылар арасында тапсырма орындау барысында келесідей қиындықтар туындады: мәтінді пассивті түрде оқуға бейімделген оқушыларда (grammar-translation method қолданылуы) интерактивті форматта мәтінмен жұмыс жасау барысында кедергілер туындады. Дәстүрлі оқыту әдісі негізінде, ұсынылған мәтінмен жұмыс жасау кезінде оқушылар жеке оқу әдісін қолданады, жалпы мазмұнға қатысты өз жеке пікірін жеткізбейді, соның нәтижесінде мәтінді талдау процесі толық жүрмейді, тек базалық лексика қоры толықтырылады және грамматикалық ережелер қайталанылады. Осыған байланысты, оқушылар арасында алынған сауалнама нәтижесіне сәйкес, 93 %-ды құрайтын оқушылар саны тапсырмалардың қызықты, әрі пайдалы болғандығын атап көрсетті, яғни интерактивті тапсырмаларды орындау барысында әртүрлі тақырыптарды талдау арқылы өз ойларын білдіру және мәселені шешу жолдарын қарастыруы тікелей оң ықпалын беруі және олардың тек академиялық білімділігі артып қана қоймай, қатысымдық және дискурсивті құзыреттілігі артқаны, сонымен қатар креативті ойлау мен сөйлеу дағдылары дамып жетілді. Сабақ барысында белсенділігі төмен оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында мұғалімнің тарапынан дифференциация әдісі қолданылды, нәтижесінде балалардың тапсырманы танымдық деңгейде қабылдауын анықтау үшін үстемелеуге бағытталған сұрақтары пайдаланылды.

Мәтінге дейінгі кезеңде (мотивация және бағыт-бағдар беретін кезең) оқушылар: I know-I would like to know-I learn кестесінің алғашқы екі бағанына өз жауаптарын жазып белгілеу арқылы өз бойында қалыптасқан білім, білік және дағдыларының деңгейін көрсетті. Бұл кезеңде дұрыс немесе бұрыс жауаптар қарастырылмады. Оқушылар еркін, ауызша форматта тақырыпқа қатысты өз ойларын білдірді. Бұл кезеңде оқушылар тарапынан lead-in тапсырмасын орындау барысында Қазақтың ұлттық мерекелері жайында жалпы мағлұматтар айтылды.

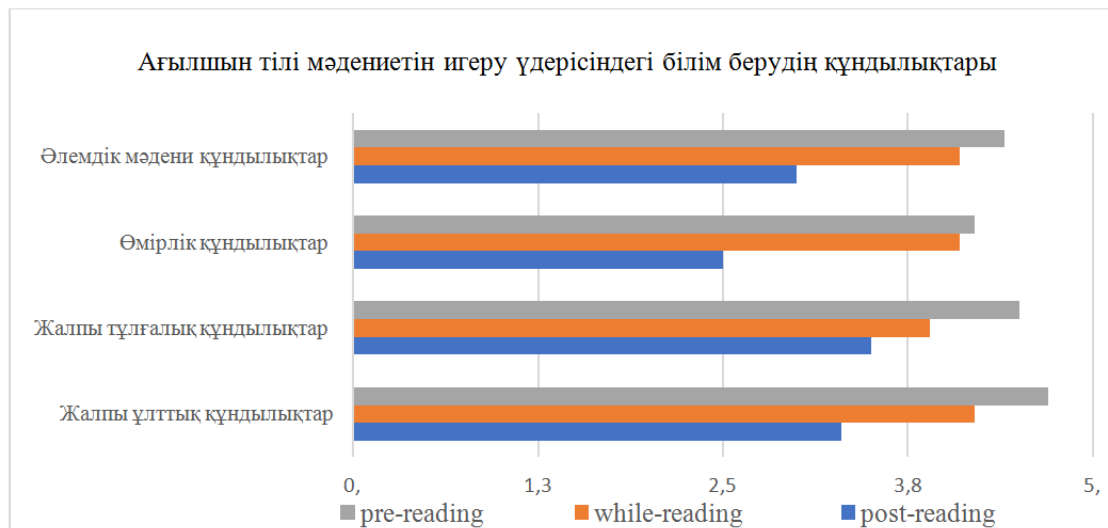
Мәтінмен жұмыс жасау барысында (while-reading stage) оқушылар: each student in small group of 3-4 students should read the text about festivals in Australia, the USA, New Mexico and Kazakhstan. Бұл кезеңде оқушылар өздерінің арнайы білімдері негізінде әр ұлттың мәдени ерекшеліктерін салыстыра отырып, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтап үйренді. Сонымен қатар алған

білімі негізінде қорытынды талдау жасалынды (алдыңғы кезеңде орындаған кестенің үшінші бағаны толтырылды: I know — I would like to know — I learn).

Мәтінді оқып болғаннан кейінгі кезеңде (рефлексия): алынған білімді бекіту мақсатында өздік жұмыс форматында, креативтілік пен жүйелілік дағдыларын пайдалана отырып, жобалау жұмысын іске асырды.

Жалпылай айтқанда, зерттеу жұмысы барысында екі топта қатысқан оқушылардың білім, білік, дағдыларының даму көрсеткіштерінен бөлек, олардың эмоционалдық көңіл-күйі және танымдық іс-әрекетінің даму деңгейі бақылауға алынды. Оқушылардың бойында мәдениетаралық қатысымдық және дискурсивті құзыреттіліктерінің даму динамикасы олардың эмоционалды және құндылыққа негізделген (жалпы ұлттық және жалпы тұлғалық құндылықтар) субкомпоненттерінің қалыптасу деңгейіне тікелей байланыстылығы айқындалды.

Зерттеу жұмысы барысында оқушылардың мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілігінің маңызды құраушы бөлігі ретінде эмоционалды және құндылыққа негізделген компонентінің қалыптасуын өлшеу мақсатында Лайкерт шкаласы (5 балдық) негізінде сауалнама алынды. Екі топтың білім алушыларына ұсынылған 10 сұрақтан құралған сауалнаманың (5 балдық) нәтижесі 1-диаграммада көрсетілген. Сұрақтардың құрастырылу реті тікелей сыныптағы эмоционалдық жайлылық пен құндылықтардың маңыздылығын анықтау мақсатында іріктелді.

1-диаграмма. Е.И. Пассовтың ұсынған «мәдениеттер диалогы негізінде тұлғалық даму» номенклатурасында көрсетілген құндылықтардың жіктелуіне сәйкес оқушыларға берілген сауалнама әдісінің нәтижесі

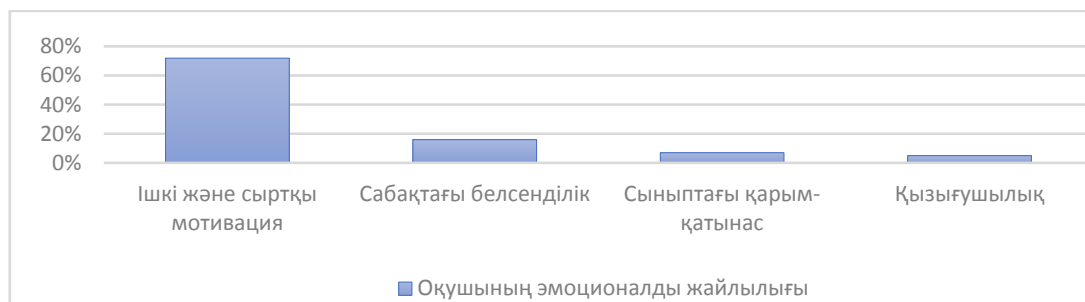
Зерттеу нәтижелері көрсеткендей оқушылардың жалпы ұлттық, жалпы тұлғалық, өмірлік және әлемдік мәдени құндылықтарының даму деңгейлері тікелей оқу дағдысын қалыптастыру сатыларында айтарлықтай көтерілді. Салыстырмалы талдау барысында мәтінді оқып болғаннан кейінгі кезеңде (post-reading stage) көрсеткіш жоғары деңгейде екені анықталды. Алынған мәліметтерге сүйене отырып, топтардағы белсенділігі төмен оқушылармен (5 %) мұғалімнің скаффолдинг әдісін қолдану арқылы үстемелеуші сұрақтар қоюдың нәтижесінде оқушылардың белсенділігі артты. Яғни сұрақтардың қатарында, тақырыпқа сәйкес және оқушының өмірімен байланысты сұрақтар алынды. Мысал ретінде: What similar holidays are celebrated in your country? Which of these holidays do you like more? Why? — What is your favorite family holiday? How does your family celebrate winter holidays? Бағдарлаушы сұрақтар арқылы оқушылар мұғалімге кері байланыс бере отырып, сабақ барысында креативті және критикалық ойлауға, белсенділік танытуға үйренеді, сонымен қатар, олардың ішкі мотивациясы артады.

Салыстырмалы талдау барысында ағылшын тілі сабағында оқушылардың эмоционалды жайлылық деңгейі Лайкерт шкаласы (5 балдық) сауалнамасы негізінде анықталды және нәтижесі 2-суретте көрсетілген. Эмоционалдық күйді анықтау деңгейі келесі критерийлер бойынша анықталды.

Жоғарғы деңгей: тұрақты мотивация, жағымды позитивті эмоция және сезім, белсенді қатысу;

Орташа деңгей: жағдаятқа қарай қызығушылық таныту, тұрақсыз белсенділік;

Төмен деңгей: немқұрайлылық, мазасыздық және сабақта өте төмен қатысу белсенділігі.

2-сурет. Ағылшын тілі сабағында оқушының эмоционалды жайлылығы

Сонымен оқушыларға жүргізілген сауалнама нәтижелерін талдау барысында оқушының эмоционалды жайлылық күйі тікелей сыртқы және ішкі факторлардың әсеріне байланысты (72 %), яғни сыныптағы оқушылар арасындағы қарым-қатынас (7 %), шет тілдік емін-еркін қарым-қатынас ауанының құрылуы (16 %), оқушылар арасында жарыса оқу, бәсекелестік және мұғалімнің тарапынан марапаттау, ынталандыру (5 %), таңдау еркіндігінің берілуі (ой еркіндігі, сөз еркіндігі) және басқа да жолдар арқылы іске асуы нәтижесінде топтардағы көрсеткіш деңгейі артты. Оқушылардың 72 %-ы сыртқы факторлардың маңыздылығын атап көрсетті (мұғалімнің шеберлігі, әртүрлі интерактивті тапсырмаларды орындаудың маңыздылығын белгіледі). Қалған оқушылар сыныптағы қарым-қатынастың айрықша маңызын ескерсе, ең аз көрсеткіш ретінде жеке қызығушылықты белгіледі. Осылайша шетел тілін оқыту үдерісінде аутенттік мәтіндерді тиімді қолданудың нәтижесі (интерактивті оқыту технологияларын және скаффолдинг әдісін пайдалану) ретінде эмоционалды қалыптасып жетілген және жеке тұлғалық құндылықтарды қалыптастырып жетілдірген, екінші тілдік санасы қалыптасқан жеке тұлға болып саналады.

Қорытынды

Берілген зерттеу жұмысының нәтижелеріне сәйкес ағылшын тілі сабағында оқушылардың бойында мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілікті дамыту барысында оның құраушы бөлігі ретінде эмоционалды-құндылыққа бағытталған компоненттерінің маңыздылығы айқындалды. Зерттеу мәселесін талдау барысында келесідей міндеттер қарастырылды: дискурсивті құзыреттіліктің құраушы бөлігі ретінде эмоционалды және құндылыққа негізделген компоненттердің анықтамасы берілді және оның құрылымы талданды, сонымен қатар ағылшын тілінде білім беру үдерісінде оқушылардың тұлғалық дамуына ықпал ететін эмоционалды-құндылыққа бағытталған компоненттерінің атқаратын қызметтері анықталды.

Мақалада оқушылардың бойында полимәдени тілдік тұлғаны қалыптастыру үшін шетел тілін оқыту үдерісін эмоционалды-құндылыққа негізделген және жеке тұлғаға бағытталған үдеріс ретінде қарастыра отырып, оқушылардың дискурсивті құзыреттіліктерін қалыптастыру туралы мақалада сипатталды. Білім алушыларға сауалнама жүргізгеннен кейін эмоционалды-құндылыққа бағытталған интерактивті оқыту үлгілерін қолдану сәтті болғаны анықталды. Осылайша зерттеу нәтижелері шет тілдік оқыту үдерісінде оқушылардың мәдениетаралық дискурсивті құзыреттілігінің эмоционалды құндылыққа негізделген компоненті дамиды және білім сапасы артады деген қорытынды жасалынды.

Жалпы алғанда, ғылыми зерттеу жұмысының нәтижелері жалпы орта білім беретін оқу орындарындағы оқытудың сапасын арттыруға септігін тигізеді, зерттеу жұмысы барысында жасалған тұжырымдар осы мәселенің одан әрі зерттелуіне негіз бола алады.

Әдебиеттер тізімі

1 Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты Қазақстан халқына жолдауы. — [Электрондық ресурс]. — Қолжеткізу режимі: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-zhasandy-intellekt-dauirindegi-kazakstan-ozekti-maseleler-zhane-ony-tubegeyli-cifryk-ozgerister-arkyly-sheshu-881957> (Қабылдану мерзімі 08.03.2025)

2 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования [Электронный ресурс] / С.С. Кунанбаева. — Алматы, 2010. — С. 90–116. — Режим доступа: <https://www.academia.edu/105169743>

- 3 Халяпина Л.П. Трансформация концепта «языковая личность» в теории и методике обучения иностранным языкам [Электронный ресурс] / Л.П. Халяпина // Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена. — 2006. — № 21. — С. 91–102. — Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=12827592>
- 4 Халеева И.И. О гендерных подходах к теории обучения языкам и культурам / И.И. Халеева // Известия Российской академии образования. — М., 2000. — 250 с.
- 5 Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность [Электронный ресурс] / Ю.Н. Караулов. — Москва, 1987. — С. 7. — Режим доступа: <https://djvu.online/file/fqmsAzFbP05g0>
- 6 Van Ek J.A. Objectives for foreign language learning. Vol. 1: Scope. [Electronic resource] / Ek J.A. Van // Strasbourg, council of Europe Press. — 1986. — P. 39. — Access mode: https://openlibrary.org/books/OL20647942M/Objectives_for_foreign_language_learning.
- 7 Bachman L.F. Fundamental considerations in language testing [Electronic resource] / L.F. Bachman // Oxford: Oxford Press. — 1990. — P. 89. Access mode: https://www.academia.edu/28794667/Fundamental_Considerations_in_Language_Testing
- 8 Бим И.Л. Немецкий язык. Базовый курс. Концепция, программа [Электронный ресурс] / И.Л. Бим. — Москва: Новая школа. — 1995. — С. 10. — Режим доступа: <https://search.rsl.ru/ru/record/01001722386>
- 9 Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы [Электрондық ресурс] / С.С. Құнанбаева // — Алматы, 2011. — Б. 50. — Қолжеткізу режимі: <https://t.eruditor.one/file/1572643/>
- 10 Соссюр Ф. Де. Курс общей лингвистики [Электронный ресурс] / Ф. Де Соссюр. — Екатеринбург, Издательство Урал. — 1975. — С. 253. — Режим доступа: https://openlibrary.org/books/OL29576028M/Course_in_General_Linguistics
- 11 Арутюнова Н.Д. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / Н.Д. Арутюнова. — М., 1990. — С. 136. — Режим доступа: <https://rus-yaz.niv.ru/doc/dictionary/linguistic-encyclopedia/articles/405/diskurs>.
- 12 Hui Wang. Exploring discursive patterns in post-lesson mentoring conversations [Electronic resource] / Wang Hui, T. Loughland // Teacher and teacher education. An international journal of research and studies. — 2025. — P. 2. — Access mode: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X25000708>
- 13 Haimei Zheng. From discourse to effectiveness: a communication studies perspectives on college counselors' individual psychological counseling [Electronic resource] / Zheng Haimei, Feng Qing, Wang Guibin // Acta psychologica. — 2025. — P. 3. — Access mode: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0001691825011412?ref=pdf_download&fr=RR-2&rt=9d31f4653a53e4c6
- 14 Бастрикова Е.М. Коммуникативная компетенция как лингводидактический феномен / Е.М. Бастрикова // Русская и сопоставительная филология: лингвокультурологический аспект. — Казань, 2004. — С. 348.
- 15 David Nunan. Second language teaching and learning. Covers theoretical and practical aspects of language teaching [Electronic resource] / N. David. — 1999. — Access mode: <https://sciarium.com/file/593323/>
- 16 Краевский В.В. Теоретические основы процесса обучения в советской школе [Электронный ресурс] / В.В. Краевский, И.Я. Лернер. — Москва, 1989. — С. 320. — Режим доступа: https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_rc_361238/
- 17 Леднев В.С. Содержание образования [Электронный ресурс] / В.С. Леднев. — Москва, 1989. — С. 360. — Режим доступа: https://rusneb.ru/catalog/010003_000061_39e927fa17828379475662c67f1f7a8b/
- 18 Зеленцова А.В. Личностный опыт в структуре содержания образования (теоретический аспект) [Электронный ресурс] / А.В. Зеленцова. — Волгоград, 1996. — С. 24. — Режим доступа: <https://search.rsl.ru/ru/record/01000044699>
- 19 Хлыстина О.М. Формирование ценностного отношения к прошлому на материале проповедческого курса «Истории отечества»: дисс. ... канд. пед. наук [Электронный ресурс] / О.М. Хлыстина. — 1997. — С. 241. — Режим доступа: <https://search.rsl.ru/ru/record/01000181863>
- 20 Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование: концепция коммуникативного иноязычного образования «Развитие индивидуальности в диалоге культур» [Электронный ресурс] / Е.И. Пассов. — М., Просвещение, 2000. — С. 57. — Режим доступа: <https://153nsk.ru/wp-content/uploads/2016/12/koncepcija.pdf>
- 21 Edward T. Hall. Beyond culture [Electronic resource] / E. Hall. — 1976. — P. 98. — Access mode: <https://cdn.bookey.app/files/pdf/book/en/beyond-culture.pdf>
- 22 Dooley J. Excel for Kazakhstan. Grade 9 [Electronic resource] / J. Doodley, B. Obee; N.Mukhamedjanova (Trans.) // Exposs publishing. — 2019. — P. 64–68. — Access mode: <https://okulyk.kz/anglijskij-jazyk/469/>

Ж.Б. Каратаева, А.Е. Ниязова, А. Иргатоглу

Роль эмоционально-ценностного компонента, как важная составляющая межкультурной дискурсивной компетенции учащихся

В статье рассматривается роль эмоционально-ценностного компонента и его взаимосвязь с развитием межкультурной дискурсивной компетенции у учащихся на уроках английского языка. В исследовании были проанализированы теоретические основы дискурсивной компетенции и пути её развития. В статье предоставляется теоретический обзор структуры и функций эмоционально-ценностного компонента межкультурной дискурсивной компетенции учащихся в казахских школах. Также в статье рас-

сматриваются описание и структура эмоционально-ценностного компонента межкультурной дискурсивной компетенции. Цель исследования — определение важности эмоционально-ценностного компонента межкультурной дискурсивной компетенции в изучении английского языка. Для достижения цели исследования были рассмотрены и решены следующие задачи: 1. определить структуру эмоционально-ценностного компонента; 2. обозначить функции эмоционально-ценностного компонента, способствующие личностному развитию учащихся (вторичная языковая личность) в процессе обучения иностранному языку. Теоретическая значимость исследования заключается в том, что оно рассматривает процесс обучения иностранному языку как эмоционально-ценностный и личностно-ориентированный процесс с целью формирования поликультурной языковой личности у учащихся. Практическая значимость исследования заключается в том, что результаты научно-исследовательской работы способствуют повышению качества образования в средних образовательных учебных заведениях, а также выводы, сделанные в ходе исследования, могут служить основой для дальнейшего изучения данного вопроса. Методы исследования: анализ научной литературы, опрос.

Ключевые слова: дискурс, межкультурная дискурсивная компетенция, обучение иностранному языку, поликультурная языковая личность, вторичное языковое сознание, языковая картина мира, эмоциональный компонент, ценностный компонент.

Zh.B. Karatayeva, A.Ye. Niyazova, A. Irgatoglu

The role of the emotional and value-based component as an important part of students' intercultural discursive competence

The article examines the role of the emotional and value-based components and their relationship in the development of intercultural discursive competence of students in English lessons. The study analyzed the theoretical foundations of discursive competence and the ways of its development. The article provides a theoretical overview of the structure and functions of the emotional-value component of intercultural discursive competence of students in Kazakh schools. The article also considers the description and structure of the emotional and value-based component of intercultural discursive competence. The purpose of the study is to determine the importance of the emotional and value-based component of intercultural discursive competence in learning English. To achieve the goal of the study, the following tasks were considered and solved: 1. To determine the structure of the emotional and value-based component; 2. To outline the functions of the emotional and value-based component that contribute to the personal development of students in the process of learning a foreign language. The theoretical significance of this study lies in its examination of foreign language learning as an emotional, value-based, and personality-oriented process, with the goal of developing a multicultural linguistic personality in students. The practical significance of this study lies in the fact that the results of this research contribute to improving the quality of education in secondary educational institutions, and the conclusions drawn from this study can serve as a basis for further research on this issue. Research methods: literature review, questionnaire.

Keywords: discourse, intercultural discursive competence, foreign language learning, multicultural linguistic personality, second language consciousness, language picture of the world, emotional component, value component.

References

- 1 (2025). Memleket basshysy Qasym-Zhomart Toqayevtyñ “Zhasandy intellekt dauirindegi Qazaqstan: ozekti maseleler zhane ony tubegeili tsifyrlyq ozgerister arqyly sheshu” atty Qazaqstan khalqyna zholdauy [President Kassym-Zhomart Tokayev’s state of the national address to the people of Kazakhstan “Kazakhstan in the era of artificial intelligence: current challenges and solutions through digital transformation”]. *akorda.kz*. Retrieved from <https://www.akorda.kz/en/president-kassym-jomart-tokayevs-state-of-the-nation-address-to-the-people-of-kazakhstan-kazakhstan-in-the-era-of-artificial-intelligence-current-challenges-and-solutions-through-digital-transformation-1083029> [in Kazakh].
- 2 Kunanbayeva, S.S. (2010). Teoriia i praktika sovremennogo inoiazыchnogo obrazovaniia [Theory and practice of modern foreign languages education]. *www.academia.edu*. Retrieved from <https://www.academia.edu/105169743> [in Russian].
- 3 Khalyapina, L.P. (2006). Transformatsiia kontsepta «yazykovaia lichnost» v teorii i metodike obucheniia inostrannym yazykam [Transformation of the concept “language personality” in theory and methods of foreign language teaching]. *Izvestiia Rossiiskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo univertsiteta imeni A.I. Gertsena — Bulletin of the A.I. Herzen State Pedagogical University of Russia*, 21, 91–102. Retrieved from <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=12827592> [in Russian].
- 4 Khaleeva, I. I. (2000). O gendernykh podkhodakh k teorii obucheniia yazykam i kulturam [Gender approach to the theory of teaching languages and cultures]. *Izvestiia Rossiiskoi akademii obrazovaniia — Bulletin of the Russian academy of education* [in Russian].

- 5 Karaulov, Yu.N. (1987). *Russkii yazyk i yazykovaia lichnost* [Russian language and linguistic personality]. *djvu.online*. Retrieved from <https://djvu.online/file/fqmsAzFbP05g0> [in Russian].
- 6 Van Ek, J.A. (1986). Objectives for foreign language learning. Vol. 1: Scope. *Strasbourg, council of Europe Press*. Retrieved from <https://openlibrary.org/books/OL20647942M>
- 7 Bachman, L.F. (1990). *Fundamental considerations in language testing*. Oxford: Oxford Press. Retrieved from <https://openlibrary.org/books/OL20629478M>
- 8 Bim, I.L. (1995). *Nemetskii yazyk. Bazovyi kurs. Kontseptsii, programma* [German language. Basic course. Conception. Program]. *search.rsl.ru*. Retrieved from <https://search.rsl.ru/record/01001722386> [in Russian].
- 9 Kunanbayeva, S.S. (2011). Qazirgi shettildik bilim berudin teoriiasy men praktikasy [Theory and practice of modern foreign languages education]. *teruditor.one*. Retrieved from <https://t.eruditor.one/file/1572643/> [in Kazakh].
- 10 Saussure, F. De (1975). *Kurs obshchei lingvistiki* [Course of general linguistics]. *openlibrary.org*. Retrieved from https://openlibrary.org/books/OL29576028M/Course_in_General_Linguistics [in Russian].
- 11 Arutyunova, N.D. (1990) *Diskurs. Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar* [Discourse. Linguistic encyclopedia]. *rus-yaz.niv.ru*. Retrieved from <https://rus-yaz.niv.ru/doc/dictionary/linguistic-encyclopedia/articles/405/diskurs.htm> [in Russian].
- 12 Hui, Wang, & Loughland, T. (2025). Exploring discursive patterns in post-lesson mentoring conversations. *Teacher and teacher education. An international journal of research and studies*. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X25000708>.
- 13 Haimei, Zheng, Qing, Feng, & Guibin, Wang. (2025). From discourse to effectiveness: a communication studies perspectives on college counselors' individual psychological counseling. *Acta psychologica*. Retrieved from https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0001691825011412?ref=pdf_download&fr=RR-2&rr=9d31f4653a53e4c6
- 14 Bastrikov, E.M. (2004). *Komunikativnaia kompetentsiia kak lingvodidakticheskii fenomen* [Communicative competence as lingua didactical phenomenon]. *Russkaia i sopostovitelnaia filologiya: lingvokulturologicheskii aspekt — Russian and comparative philology: lingua-cultural aspect*. Kazan [in Russian].
- 15 Nunan, D. (1999). *Second language teaching and learning*. Covers theoretical and practical aspects of language teaching. *sciarium.com*. Retrieved from <https://sciarium.com/file/593323/>
- 16 Kraevskiy, V.V., & Lerner, I.Ya. (1989). *Teoreticheskie osnovy protsessa obucheniia v sovetskoii shkole* [Theoretical foundation of teaching process in soviet school]. *rusneb.ru*. Retrieved from https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_rc_361238/ [in Russian].
- 17 Lednev, V.S. (1989). *Soderzhanie obrazovaniia* [The content of education]. *rusneb.ru*. Retrieved from https://rusneb.ru/catalog/010003_000061_39e927fa17828379475662c67f1f7a8b/ [in Russian].
- 18 Zelencova, A.V. (1996). *Lichnostnyi opyt v strukture soderzhaniia obrazovaniia (teoreticheskii aspekt)* [Personal experience in the structure of educational content (theoretical aspect)]. *search.rsl.ru*. Retrieved from <https://search.rsl.ru/record/01000044699> [in Russian].
- 19 Chlistina, O. M. (1997). *Formirovanie tsennostnogo otnosheniia k proshlomu na materiale propovedcheskogo kursa "Istorii otechestva"* [The formation of value-based attitude to past based on the teaching course "History of motherland"]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Retrieved from <https://search.rsl.ru/record/01000181863> [in Russian].
- 20 Passov, E.I. (2000). *Kommunikativnoe inoiazychnoe obrazovanie: kontseptsii kommunikativnogo inoiazychnogo obrazovaniia "Razvitie individualnosti v dialoge kultur"* [Communicative linguistic education: concept of communicative linguistic education "the development of individuality in the dialogue of culture"]. *153nsk.ru*. Retrieved from <https://153nsk.ru/wp-content/uploads/2016/12/koncepcija.pdf> [in Russian].
- 21 Edward, T. Hall (1976). *Beyond culture*. *cdn.bookey.app*. Retrieved from <https://cdn.bookey.app/files/pdf/book/en/beyond-culture.pdf>.
- 22 Dooley, J., & Obee, B. (2019). *Excel for Kazakhstan, grade 9. Express publishing*, N. Mukhamedjanova (Trans.) Retrieved from <https://okulyk.kz/anglijskij-jazyk/469/>.

Information about the authors

Karatayeva Zh.B. (contact person) — Doctoral student of the educational program “Foreign Language: Two Foreign Languages”, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; e-mail: zhuldyz_bektemirova@mail.ru; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-0485-9875>

Niyazova A.Ye. — Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Theory and Practice of Foreign languages, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan; e-mail: naigul73@mail.ru; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1440-800X>

Irgatoglu A. — PhD, Associate Professor, Ankara Haci Bayram Veli University, Ankara, Turkey; e-mail: aydan.irgatoğlu@hbu.edu.tr; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0773-4619>